
ПРОЯВИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У МОВІ

УДК 81'276.3:316.346.2

Гарбар А. І., Гарбар І. В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

У статті розглядаються відмінності між чоловічим і жіночим мовленням, підкреслюється важливість вивчення гендерного аспекту комунікації.

Ключові слова: стиль спілкування, гендерні стереотипи у мові, гендер і його риси.

У наш час гендерні дослідження відіграють значну роль у різних напрямках гуманітарних наук. Гендер, з-поміж інших соціолінгвістичних понять, найбільше пов'язаний з умовами життя, реаліями, нормами і традиціями певної культури. Те, що лінгвістичні гендерні дослідження стали займати все більш міцну і самостійну позицію, пов'язано насамперед з тим, що соціальний статус жінок у суспільстві поступово змінюється. Актуальність дослідження полягає в тому, що в центрі уваги гендерних досліджень у наш час знаходяться культурні та соціально-психологічні фактори, які зумовлюють стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, формують механізми побудови владної системи на основі статевоваріативних відмінностей у мові.

Мета роботи: визначення сутності гендерних стереотипів. *Завдання дослідження:* 1) мовні гендерні стереотипи; 2) вивчення стратегій і тактик мовної поведінки чоловіків і жінок у різних комунікативних ситуаціях.

На думку Т.Г. Попової [4], термін гендер підкреслює не стільки природну, скільки соціокультурну причину міжстатевих відмінностей. Гендерна система як така відображає асиметричні оцінки і очікування, адресовані членам соціуму в залежності від їх статі. Необхідно зазначити, що гендерні відмінності природним чином проявляються в мовній поведінці людини.

На думку І.С. Кона стиль життя чоловіків частіше буває предметно-інструментальним, а у жінок — емоційно-експресивним [2, 48]. Учені вказують

також на те, що, обираючи рід занять, чоловіки цікавляться насамперед предметним змістом діяльності, пов'язаної з подоланням фізичних труднощів або з розвитком абстрактних ідей, та можливістю просування в ній, а жінки надають перевагу міжособистісним стосункам. Якщо чоловік володарює в світі речей, то жінка — у світі стосунків [1, 93]. Як бачимо, для чоловіків характерною є ділова спрямованість, а для жінок комунікативна.

Стиль спілкування жінок і чоловіків найяскравіше репрезентується в діловій та професійній сфері. Чоловічий стиль спілкування зорієнтований на систему домінування: чоловікам притаманна завищена самооцінка, самовпевненість, зосередженість на завданні, схильність до стереотипів у спілкуванні. Вони рідше погоджуються з критикою, частіше вдаються до іронії, справляють враження більш компетентних фахівців. Такий стиль називають авторитарним. Для чоловіків найважливішою є інформація, результат, факти, цифри; тільки власна думка є правильною.

Жінки репрезентують демократичний стиль спілкування: колегіальне прийняття рішень, заохочення активності учасників комунікативного процесу, що сприяє зростанню ініціативності співрозмовників, кількості нестандартних творчих рішень.

Жінки в силу розвиненості власної мови не визнають елементарних мовних рішень і воліють шукати прихований підтекст сказаного, навіть якщо він відсутній. При кожному новому акті діалогічної взаємодії ініціатор-жінка наполегливо переслідує подвійну мету: створити передумови для досягнення конкретного практичного результату і налагодити механізм емоційного обміну. Двосторонній характер спрямованості на спілкування ускладнює процес постановки адекватно сформульованого завдання.

Не викликає сумнівів, що чоловіки та жінки суттєво відрізняються за психічними, фізіологічними та комунікативними параметрами. Сьогодні наука не заперечує існування деяких стильових особливостей, властивих переважно чоловікам чи переважно жінкам у рамках чітко окресленої ситуації спілкування. При цьому вважається, що вони виникають під впливом як соціокультурних (наприклад, уживання жінками лайливих слів засуджується більше, ніж чоловіча

лайка), так і біологічних, і гормональних факторів. Найбільш перспективним і обґрунтованим напрямом вивчення чоловічого і жіночого мовлення в даний час вважається вивчення стратегій і тактик мовної поведінки чоловіків і жінок у різних комунікативних ситуаціях з обов'язковим урахуванням культурної традиції даного суспільства.

Жінки, як правило, перевершують чоловіків у всьому, що стосується мови (дівчатка починають говорити раніше, мають багатший словниковий запас, утворюють складніші й різноманітніші речення); вони більше схильні до кохання, прихильніші, емоційніші. Чоловіки ж частіше є лідерами; їхня самооцінка залежить від успіхів у сфері предметної діяльності, стабільніша й загалом вища від жіночої.

Мета спілкування у чоловіків і жінок різна: чоловік спілкується для того, щоб передати важливу інформацію, а жінка — щоб зав'язати, підтвердити і укріпити емоційні зв'язки зі співрозмовниками. Тому чоловік при спілкуванні або задіює весь мозок, або, якщо зайнятий чимось важливим, відповідає на автоматі, взагалі не сприймаючи слова співрозмовника. У жінки навпаки — активується невелика частина мозку, але паралельно вона може займатися ще десятком інших справ. Для жінок мова служить засобом, що дозволяє завести друзів і підтримувати взаємини. Для чоловіка "розмовляти" означає "передавати факти"[4].

Психологами встановлено (Піз А., Піз Б.), що жінки мають більш яскраво виражену здатність до емпатії, ніж чоловіки [5]. З перших реплік діалогу жінки негайно сигналізують партнеру про готовність стати на його місце і оцінити ситуацію з його позицій, але це далеко не завжди означає відмову від своєї точки зору. Формальною ознакою процесу ідентифікації себе зі співрозмовником є займенник "ми", який жінки частіше використовують у своїх ініціальних репліках, ніж чоловіки, для яких характерним є виокремлення свого "я".

Саме для чоловіків спілкування є не мета, а засіб вирішення проблем. Представниць протилежної статі чоловіки рідко розглядають як повноправних партнерів під час спілкування. На початку діалогу чоловіки вводять прийнятну для них схему субординації.

Займенник "я" найчастіше розпочинає ініціальні репліки чоловіків, а в жіночих ініціальних репліках він зустрічається вдвічі рідше. Такий вибір цілком відповідає панівній точці зору, згідно з якою "чоловік не повинен бути слабким і залежним". Лінгвістичні спостереження збігаються з гіпотезою психологів про те, що концепт "его" жінки має менш жорсткі і детерміновані межі.

Гендерні особливості спілкування виразно виявляються в етикетному спілкуванні. Під час розмови жінки зазвичай відверто дивляться у вічі співрозмовника, чоловіки ж частіше уникають прямого погляду. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, а чоловіки контролюють і керують перебігом її.

Дослідження, проведені Є.А. Горошко, виявили особливості чоловічого та жіночого мовлення, що проявляється на двох рівнях — у мовленні та поведінці [3].

Для чоловічого мовлення характерно:

- використання іменників жіночого роду, якісних прикметників у початковій формі, присвійних прикметників;
- використання складних речень з підрядним зв'язком, менш вживані неповні речення й еліптичні конструкції. Чоловіки надають перевагу розповідним реченням, а не окличним і питальним;
- використання прямого порядку слів;
- часте вживання вставних слів, які демонструють незаперечну переконаність (*я глибоко переконаний, ясна (звісна) річ, що й казати, зрозуміло, звичайно*);
- вживання великої кількості абстрактних іменників;
- одноманітність лексичних прийомів при передачі емоцій.

Для жіночого мовлення характерно:

- вживання конкретних іменників (зокрема, власних імен);
- вживання дієслів і якісних прикметників;
- вживання емоційно оцінної лексики;
- вживання слів з нейтрально стилістичним забарвленням;

- вживання вставних слів із значенням невпевненості (*мабуть, напевне, певно, очевидно, либонь*);
- схильність до вживання кліше, книжної лексики (*різка розмова, силуети підлітків*);
- використання нейтральних слів і виразів, евфемізмів (*нецензурно висловлювався* замість *матюкався*; *в нетверезому вигляді* замість *п'яний*);
- використання конструкцій "прислівник + прислівник" (*занадто безжально; дуже добре*);
- використання простих і складносурядних речень, синтаксичних зворотів з подвійним запереченням;
- жінки частіше посилаються і наводять приклади з особистого досвіду чи досвіду найближчого оточення.

Типовою рисою жіночої вербальної поведінки є прагнення створити доброзичливу атмосферу спілкування, уникати засобів, що можуть образити співрозмовника, демонструвати загальну позитивну налаштованість. Щодо чоловічої вербальної поведінки, то вона демонструє загальний негативний настрій комуніканта, зосередження на своїх власних проблемах, небажання враховувати інтереси співрозмовника.

Для початку діалогічної взаємодії між чоловіком і жінкою властива розбіжність цілей вступу в контакт, контрасти характеристик мовної поведінки і, як наслідок, недостатнє розуміння смислових позицій один одного. Наявність всіх цих ознак в їх сукупності дає можливість охарактеризувати першу ланку мовної комунікації як початковий етап міжособистісного конфлікту.

У даний час на тлі розквіту доктрин феміністичного спрямування, надання жінкам більших соціально-економічних прав і свобод, суперництво в ході діалогічної взаємодії нерідко набуває форми відкритої ворожості і агресивності. Суперечності можуть виникнути і за відсутності явних розбіжностей в оцінці передбачуваного предмета обговорення.

Підсумовуючи проаналізований матеріал, можна дійти висновку, що гендерні відмінності між чоловіками та жінками, безперечно, суттєві і значущі, але не такі вже великі, щоб особи різної статі не могли дійти порозуміння. Багато

факторів та обмежень впливають на людину від її народження, чим змінюють поведінку чоловіків і жінок. Таким чином, у свідомості людей існують своєрідні звичайні концепції, що є системою координат, через призму якої тлумачаться і оцінюються взаємини чоловіків і жінок, їх соціокультурна своєрідність. Гендерний підхід дозволяє точніше враховувати людський фактор у мові. Як продукт соціальних відносин і культурної традиції гендер не є лінгвістичною категорією, однак, мовлення може бути проаналізованим з точки зору відображення в ньому гендерних стосунків, шляхом виявлення в них гендерних стереотипів, зафіксованих у свідомості носіїв мови.

Література

1. Булаева К. Б. Генетические основы психофизиологии человека / Булаева К. Б.— М.: Наука, 1991. — С. 98—111.
2. Введение в гендерное исследование. — Учебное пособие: Ч.1/ Под ред. И. А. Жеребкиной.— Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. — 708 с.
3. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского стиля письма // Гендерный фактор в языке и коммуникации / Горошко Е. И. — Иваново, 1999. — С.28—41.
4. К вопросу о гендерных исследованиях // Человек говорящий и пишущий: Материалы междунар. конф. (14-16 февраля 2008 г.). Вып. 2. / Попова Т.Г.— М., 2008. — С. 32—38.
5. Пиз А. Язык взаимоотношений (Мужчина и Женщина) / ПизА., Пиз Б. — М.: Эксмо-Пресс. — 1998. — 114 с.

Garbar A. I., Garbar I. V. The Demonstration of Gender Differences in Language

The differences between masculine and female speech have been considered. The importance of studying the gender aspect of communication has been emphasized.

Key words: *style of communication, gender stereotype, gender and its characteristics.*